

PIERRE-JACQUES GOETGHEBUER

Op 26 februari a.s. zal het precies 200 jaar geleden zijn dat Pierre-Jacques Goetghebuer geboren werd in Gent.

De naam Goetghebuer zal wel vertrouwd in de oren klinken van alle Gentse heem- en geschiedkundigen. Wij dachten er dus goed aan te doen om deze figuur opnieuw eens in de schijnwerper te plaatsen.

Zoals wij al zovele malen gedaan hebben, als het erop aankomt een Gentse figuur te belichten, grijpen wij ook nu terug naar een artikel dat meer dan 20 jaar geleden geschreven werd door onze goed gids in deze materie : Pierre Kluykens.

Zoals gewoonlijk met de vriendelijke toestemming van de familie Kluykens.

Een eeuw geleden, op 21 mei 1866, in de namiddag, droegen de leden en het bestuur van de Koninklijke Maatschappij voor Schone Kunsten en Letterkunde, Pierre-Jacques Goetghebuer die samen met Lodewijk Roeland en De Bast, twee andere markante figuren uit de Gentse kunstmiddens, de stichter van de vereniging was geweest, naar zijn laatste rustplaats op het kerkhof van Gentbrugge. Edmond De Busscher herinnerde voor het open graf aan de verdiensten van de grote architect, tekenaar, graveerder en verzamelaar die twee dagen te voren, op 78-jarige leeftijd, plotseling door een beroerte werd getroffen terwijl hij bezig was dokumenten te klasseren in zijn kollektie die zijn levenstaak en levensvreugde was geweest.

Honderd jaar na het afsterven van Pierre-Jacques Goetghebuer, is deze verzameling, beter gekend als de "Atlas Goetghebuer" een van de zeldzaamste en meest geraadpleegde bronnen van de artistieke en architecturale geschiedenis van Gent geworden.

De stad die in 1868 deze verzameling, na lange discussie en aarzeling, aankocht aan de spotprijs van 7.000 fr., heeft waarschijnlijk haar gelukkigste aankoop verricht, want zij zou vandaag ettelijke miljoenen moeten uitgeven om een kollektie te kunnen ineensteken die niet eens de helft zou bevatten van de dokumentatie die Goetghebuer gedurende een halve eeuw met een ongewone speurzinn en enorm veel geduld heeft bijeengebracht.

Het leven van Pierre-Jacques Goetghebuer staat volledig in dienst van de kunst en in het teken van de liefde tot de stad waar hij op 26 februari 1788 werd geboren.

Lieven De Bast die hem in 1823 in zijn "Annales du Salon de Gand", een korte biografische nota wijdt, schrijft o.m. dat Goetghebuer als leerling van de Koninklijke Tekenakademie te Gent, al de eerste prijzen weg-

Pierre-Jacques Goetghebuer. Foto Stadsarchief.

kaapte en in juli 1810, op 22-jarige ouderdom, ook de benijdenswaardige en felgeprezen medaille in de prijskamp van architectuur behaalde, onderscheiding die met veel glans en geestdrift werd gevierd door de Maatschappij voor Schone Kunsten en Letteren, de Société royale des Beaux-Arts et de Littérature de Gand, zoals men ze toen noemde, waarvan Goetghebuer in 1808 de medestichter was geweest met een paar andere entoeziasten en jongeren als Lodewijk Roeland, De Bast, Quastfallen, Cruymans en De Broe.

Het is deze maatschappij die aan de basis lag van de artistieke heropstanding te Gent en die gedurende ruim driekwart eeuw het kunstleven alhier beheerste.

Nog hetzelfde jaar dat Goetghebuer op de eerste prijs van architectuur beslag legde, werd hij tot leraar in dat vak benoemd aan de Akademie waar hij pas sedert een paar weken zijn einddiploma had behaald. Gedurende negen jaar doceerde hij er met veel vlijt, toewijding en talent, doch de professorale banden wogen hem te zwaar en beletten hem o.m. te reizen en in het buitenland de architectuur te bestuderen, de monumenten te bewonderen en tekeningen te gaan maken van de voornaamste kunstgewrochten. In 1819 diende hij dan ook ontslag in zonder daarom voeling te verliezen met de studerende jeugd en de jonge artiesten die dikwijls bij hem te rade gingen en steeds hartelijk werden onthaald, aangemoedigd en bijgestaan.

Die openhartigheid schijnt ten andere een van zijn mooiste karaktertrekken te zijn geweest en allen die hem gekend hebben prijzen de manier waarop hij later zijn verzameling ter beschikking stelde van de geschiedschrijvers en van al de liefhebbers die belang stelden in het verleden van onze stad. Het is van zijn dokumentatie dat talrijke auteurs in de vorige eeuw, gestart zijn bij de studie van een historisch monument, stadsgezicht of geschiedkundig feit.

Bekwame architect, was Goetghebuer tevens een knappe tekenaar en een verdienstelijke graveerder : het door hem behandeld onderwerp bleef echter bijna steeds de architectuur, het monument, het gebouw.

Reeds in 1810 had hij voor het stadsbestuur dat keizer Napoleon en keizerin Marie-Louise met buitengewoon praalvertoon wou ontvangen, de tekening gemaakt voor een reusachtige triomfboog.

Het was diezelfde Goetghebuer die een vijftal jaren later het topografisch en strategisch plan van de slag bij Waterloo, de beslissende nederlaag van Napoleon tekende. Hij gaf het in klein en groot formaat uit, en het werk oogstte zoveel bijval dat men het in Duitsland en Groot-Brittannië namakte !

Als graveerder heeft een magistraal werk blijvend zijn betekenis en faam verzekerd, nml. zijn "Choix des monuments les plus remarquables du royaume des Pays-Bas" dat hij ten tijde van het Hollands Bewind liet verschijnen en veel sukses kende.

Goetghebuer graveerde zelf de talrijke platen, samen met François Aubertin, een Franse kunstenaar, specialist in de aquatinta-techniek, die op dat ogenblik te Gent als politiek vluchteling verbleef.

Goetghebuer die met dit werk een zilveren medaille verwierf op de Nationale Nijverheidstentoonstelling van 1820, liet enkele tijd nadien, met dezelfde platen een nederlandse vertaling van dit kapitaal werk verschijnen : "Verzameling der merkwaardigste gebouwen in het koninkrijk der Nederlanden", vertaald door J. Hoefkens.

De gravures van dit lijvig werk dat vandaag zeer zeldzaam is geworden, munten uit door hun zorg, hun nauwgezetheid, hun korrekte detailweergave; een plaat als deze van het Gents Pakhuis op de Koornmarkt bv. is een uiterst kostbaar document, een betrouwbare bron omdat de tekenaar zijn opdracht als architect heeft vervuld en zich geen enkele gril of afwijking in de weergave heeft veroorloofd.

In zijn verder grafisch oeuvre zien wij steeds het architecturaal motief op het voorplan treden : hij maakte o.m. de gravures van het standbeeld van Keizer Karel op de Vrijdagmarkt en van de Vismijn voor de Mémoires sur la ville de Gand, van ridder Diericx, de tekeningen van de Sint-Baafskatedraal te Gent en van de O.L. Vrouwkerk te Antwerpen voor een milanese uitgave van de voornaamste kerken van Europa.

Als architect heeft Pierre-Jacques Goetghebuer eveneens verdienstelijk werk geleverd, alhoewel het zich ten volle integreert in de geest van de tijd, die zeker niet zeer vooruitstrevend en oorspronkelijk was. Zijn voornaamste creatie was het Posthotel op de Kouter, na de afbraak van het lokaal van het Sint-Sebastiaansgild. Het toeval heeft gewild dat het juist een eeuw na de dood van zijn ontwerper is dat men dezer dagen dit hotel dat een brok geschiedenis van het Gents XIXe leven inhield, afbreekt.

Deze en andere gebouwen door Goetghebuer opgetrokken bewijzen ons dat hij geen schepper is geweest. Hij kende zijn stad, haar geschiedenis, haar schoonheid, hij verzamelde documenten, hij tekende monumenten, graveerde met een buitengewone technische vaardigheid, doch nergens in zijn oeuvre vinden wij enig spoor van creatieve geest, van durf, van originaliteit.

Er zijn nog meer architecten en graveerders uit die periode die even verdienstelijk waren en het soms verder hebben gebracht, en die nochtans totaal vergeten zijn. François-Joseph, de jongere broeder van Goetghebuer, die zeer vroeg gestorven is maar als architect meer betekenis heeft gehad is met zovele andere artiesten de vergetelheid ingegaan, en Pierre-Jacques Goetghebuer zou hoogstwaarschijnlijk een zelfde lot hebben gekend na zijn dood, moest hij niet gedurende meer dan een halve eeuw, alle tekeningen, aquarellen, plannen, medaljes, prenten, handschriften en andere documenten die betrekking hadden op de geschiedenis van Gent, hebben verzameld.

In 1823 reeds mocht De Bast de aandacht van het publiek vestigen op de waarde en de omvang van deze kollektie die Goetghebuer nog gedurende een veertigtal jaren voortdurend aanvulde en verrijkte.

Men vraagt zich zelfs af hoe het mogelijk is geweest dat één enkele persoon het kon bolwerken een dergelijke massa zeldzame dokumenten bijeen te brengen, zelfs indien wij weten dat in die periode de meeste mensen totaal onverschillig bleven voor de getuigen en dokumenten van ons historisch en kultureel verleden.

Eigenaardig mag het wel heten dat Goetghebuer die over een zo enorm en interessant materiaal beschikte, zelve niet meer heeft geschreven; weliswaar verschenen er van zijn hand een paar korte studies in het *Messenger des Sciences historiques* doch veelal stelde hij zijn dokumentatie ter beschikking van navorsers en historici; ook in dit domein is zijn creatieve activiteit derhalve zeer gering geweest. Geen enkel ikonografisch dokument mocht echter aan zijn waakzaam oog ontsnappen.

Wanneer hij in 1866 stierf, liet hij een kollektie van boven de 4.000 prenten, originele tekeningen, gravures en andere zeldzame stukken na die drie eeuwen stedelijke geschiedenis belichtten.

Zijn erfgenamen waren bereid gans deze verzameling of atlas te verkopen en hadden de prijs op 7.000 fr. vastgesteld. Het mag een geluk heten dat deze enige verzameling niet verspreid werd in openbare veiling; versnipperd en verminkt zou zij veel van haar waarde en betekenis hebben verloren.

Reeds enkele weken na de dood van Goetghebuer alerteerde de Commissie van de stadsarchieven het Kollege; het stadsbestuur, vreemde dat de ene of andere interpellant van de oppositie het Kollege een dergelijke "uitgave" zou verwijten - de stedelijke overheden durven maar zelden een verantwoordelijkheid nemen in dit domein - ging dan ook zeer omzichtig en voorzichtig te werk en stelde een Commissie aan bestaande uit de heren Wagener, Dubois en Pauli, die belast werden met een grondig onderzoek van de Atlas.

Nog een geluk dat het geen Beotiërs waren zoals elke gemeenteraad er 'n paar telt. Hun verslag was volledig, nuchter, affirmatief : in 17 bladzijden legden zij de nadruk op de onschatbare waarde van deze dokumentatie. De atlas, schreven zij, bevat ongeveer 4.250 stukken, waarvan het oudste een zich in vogelvlucht van Gent is, gedagtekend 1524. "La Commission n'hésite pas à vous proposer l'acquisition. Elle croit pouvoir même affirmer que la ville ferait un acte de mauvaïse administration en laissant échapper l'occasion". Na dergelijk advies, kon de stad nog moeilijk weigeren op het voorstel van de erfgenamen in te gaan. Een krediet van 7.000 fr. werd op de buitengewone uitgaven van 1868 voorzien en op 30 januari werd de som aan de familie Goetghebuer uitgekeerd. Gent realiseerde een prachtige belegging die, spijtig genoeg, het begin werd van een eindeloze administratieve

diskussie en van een konflikt dat slechts sedert een paar jaren definitief werd bijgelegd.

Pierre-Jacques Goetghebuer ging na zijn dood de grote vergeethoek van zovele Gentse weldoeners vervoegen en het mag voor zijn nagedachtenis een geluk heten dat men zijn naam is blijven geven aan de Atlas die hij, ten koste van heel wat materiële en financiële offers had bijeengebracht.

Het verslag door de speciaal daartoe aangestelde Kommissie, aan de Gentse Gemeenteraad, maakt gewag van ongeveer 4.250 dokumenten, cijfer dat eveneens door Victor Fris in zijn "Bibliographie de l'Histoire de Gand" in 1907, een veertigtal jaren na het afsterven van Goetghebuer, wordt aangegeven : "Cette collection comprend 186 gros portefeuilles rangés dans 35 cases, contenant environ 4.250 pièces se rapportant à la ville et s'étendant sur une période de plus de trois siècles".

Fris, die gewoonlijk het minste detail dat hij in zijn werken vooropzet, nauwkeurig onderzoekt en verifieert, heeft blijkbaar vrede genomen met de inventaris die onmiddellijk na de dood van Goetghebuer werd opgemaakt, want veertig jaar later was het aantal dokumenten aanzienlijk gestegen.

De Atlas Goetghebuer heeft inderdaad de naam van de oorspronkelijke verzamelaar bewaard, doch door toevoeging van aangekochte, geschonken of gelegateerde dokumenten, prenten en tekeningen is deze Atlas, een eeuw na zijn aanwerving door het Gents stadsbestuur, een van de lijevigste en haast niet meer op een paar eenheden na, te schatten verzameling geworden.

Aldus heeft het Gents stadsbestuur, na het overlijden van de vermaarde bouwmeester Lodewijk Roelandt, de ontwerper van de Aula, het Casino, de Grote Schouwburg, de Sint-Annakerk, de Rijbaan en zovele andere openbare gebouwen, de plannen en dokumenten die de architect had nagelaten, van diens erfgenamen aangekocht en deze kostbare stukken gingen op hun beurt de Atlas Goetghebuer aandikken.

In 1873, een paar maanden na het overlijden van haar echtgenoot, schonk Mevrouw August Van Lokeren de prachtige kollektie tekeningen, akwavelen en gravures die de geleerde Gentse historicus en oudheidkundige had aangelegd : 665 dokumenten, allen van het grootste belang. August Van Lokeren, aan wie wij o.m. de redding van de puinen van de Sint-Baafsabdij verschuldigd zijn, was een knappe tekenaar en de tientallen pentekeningen die hij zelf maakte zijn een kostbaar en uiterst betrouwbaar ikonografisch materiaal voor het XIXe eeuws aspekt van de stad. Het legaat Van Lokeren bevatte tevens een aantal akwavelen van de bekende Gentse kunstenaar Pierre-François De Noter. Al die werken kwamen de Atlas Goetghebuer aanvullen.

Andere giften, schenkingen en legaten verrijkten jaar in jaar uit de verzameling; talrijke vooraanstaande historici, geleerden, archeologen, kunst-

naars hadden het belang ingezien van deze enige kollektie en aarzelden niet zich van een paar kapitale dokumenten uit hun eigen verzameling te ontdoen, als b.v. Ferdinand Vander Haeghen, Jules De Vigne, Sunaert, den Duyts, Van Assche, Van Loo, Armand Heins, Lammens, terwijl de stad, op aandringen of op raad van de Kommissie voor Monumenten, van de archivaris of van konservators, steeds maar nieuwe stukken in openbare veilingen of van partikulieren aankocht.

In 1902 werden in Den Haag een dertigtal akwarellen van J. Wijnants aangekocht.

Wijnants, flankeur bij het derde Jagersbataljon, was een van de duizende Hollandse soldaten die van 1815 tot 1830 in onze stad garnizoenen hielden; terwijl zijn makkers hun vrije uurtjes in kroegen en herbergen doorbrachten, kuierde Wijnants door de straten van de stad en noteerde in een reeks tekeningen en akwarellen zijn indrukken met metikuleuze zorg, zonder ook maar één detail van het ensemble, het plein of het monument te verwaarlozen : het Veerleplein, de Watermolen, het Spanjaardenkasteel, de Sint-Jacobskerk, de Keizerpoort, de Visserij en zovele andere pittoreske stadsgezichten uit het begin van de vorige eeuw.

De Atlas moet op zeker ogenblik meer dan 20.000 dokumenten hebben geteld, want een inventaris in 1890 opgemaakt katalogeert ongeveer 15.000 tekeningen, gravures, plannen, enz.

Hierdoor bestond er gevaar dat deze verzameling, met zoveel zorg en kennis aangelegd, van haar waarde en betekenis zou gaan verliezen; al hetgeen beschouwd werd als een "dokument" over de geschiedenis, de topografie of de aanblik van Gent in het verleden werd bij de Atlas gevoegd, ook talrijke waardeloze stukken die een vijftiental jaren geleden uit de verzameling samen met de dubbels, werden verwijderd.

Onder de leiding van stadsarchivaris Nowé werden door de Diensten van het Stadsarchief, meer bepaaldelijk door Julien Pauwels, alle dokumenten zorgvuldig onderzocht, gekatalogeerd en geklasseerd in kaften en vervolgens samengebracht per rubriek, d.w.z. per straat, plein of onderwerp.

In de leeszaal van de Abrahamstraat kan men derhalve vandaag die uitzonderlijke belangwekkende kollektie raadplegen, onmisbaar dokument en onuitputbare bron voor al wie opzoekingen wil doen over het verleden van de stad.

Dit was in vroegere jaren echter het geval niet.

Het stadsbestuur had in januari 1868 deze Atlas aangekocht, doch het Stadsarchief kon onmogelijk deze omvangrijke verzameling herbergen. Het "stadsarchief" was op dat ogenblik een zeer mooi woord, doch veel meer dan een woord was het niet. Er waren weliswaar duizende dokumenten, handschriften enz., maar zij waren niet eens gerangschikt, zij lagen opgestapeld, verpakt en stoffig geborgen op de hoogste verdieping van het

stadhuis. Er was moed, speurzin en enorm veel geduld nodig om de hand te kunnen leggen op het stuk dat men wou raadplegen.

In die rommel en warboel van opeengestapelde dokumenten vond men geen plaatsje voor de 4.000 prenten en tekeningen door Goetghebuer nagelaten. Liever dan dit merkwaardig ensemble ergens te bergen in een lokaal waar niemand het zou kunnen raadplegen, gaf de stad het in depot aan de Bibliotheek, waar de liefhebbers de mogelijkheid zouden krijgen inzage te nemen van die rijke ikonografische en historische verzameling.

Welnu het juridisch statuut van de Bibliotheek was in die jaren een van die administratieve raadsels uit dewelke niemand wijs kon geraken.

Gent bezat in het begin van de vorige eeuw een rijke bibliotheek, grotendeels gevormd en aangelegd met boeken, handschriften en andere archivalia afkomstig van de afgeschafte kloosters en gemeenschappen, zoals dit ook, in een ander domein, de oorsprong is geweest van ons stedelijk Museum voor Schone Kunsten.

Toen nu de Universiteit van Gent door Koning Willem werd gesticht, werd er tussen de Staat en de stad Gent een overeenkomst gesloten die naderhand bekrachtigd werd door een Koninklijk Besluit van 20 januari 1818 en waaruit o.m. bleek dat de bibliotheek, eigendom van de stad Gent, vanaf die datum ter beschikking en gebruik van de pas gestichte Universiteit zou worden gesteld.

Het was en het is nog steeds een ingewikkelde zaak, zoals de meeste wanneer men een soort middenweg wil vinden en een doolhof scheidt !

De stad had de Atlas Goetghebuer aangekocht, doch had hem in depot afgestaan aan de bibliotheek van de Ottogracht, die eigendom was van de stad, maar in feite de Universiteitsbibliotheek was geworden.

Toen het stadsarchief eindelijk, in 1932, een waardig onderdak kreeg in de gewezen Berg van Bermhertigheid in de Abrahamstraat, was het logisch dat de stad, die nu plaats te over had om de verzameling Goetghebuer te herbergen en te rangschikken, deze kapitale kollektie zou terugvragen.

Een administratie kan geen tranen storten of knarsetanden, maar zij kan wel, althans in de figuurlijke zin, een paar stokken in de wielen steken, en het duurde dan ook tot in 1935 vooraleer konservator Nowé erin slaagde het grootste deel van de Atlas naar de Abrahamstraat te doen overbrengen, na een regeling die ditmaal beter ineestak dan de vorige. De Atlas verhuisde naar het stadsarchief, terwijl enigszins als tegenprestatie, een aantal tekeningen van Lucas De Heere, van Van Reysschoot alsmede het kostbaar handschrift van Marcus van Vaernewijk over de Godsdienstige beroerten te Gent, definitief aan de Bibliotheek van de Rijksuniversiteit werden toegewezen.

Sindsdien werden, zoals wij het hoger schreven, een aantal dokumenten uit de verzameling geweerd : een aantal foto's uit het einde van de vorige en uit het begin van de XXe eeuw, werden aan de Kommissie voor Monumenten

overgemaakt en kwamen aldus de zeer rijke fotografische kollektie van onze stedelijke kommissie aanvullen.

Andere stukken werden in bruikleen afgestaan aan het Oudheidkundig Museum van de Bijloke, o.m. de ontwerpen van het Belfort en van het Stadhuis, alsmede het schilderij dat de doopstoet van Keizer Karel uitbeeldt en het groot stadsplan van 1534.

Later nog werden sommige dokumenten, steeds in bruikleen, gegeven aan het Museum der Honderd Dagen in de Veldstraat, terwijl hetgeen meer verband hield met folklore, naar het Museum voor Volkskunde verhuisde. Het werd al bijeen een verdeling, zoals een goede huisvader het zou hebben gedaan. Het grootste gedeelte bleef en bevindt zich nog steeds op het stedelijk archief van de Abrahamstraat : geen plein, geen straat, geen monument, geen verdwenen stadshoek, geen kerk, geen toren, geen klooster, geen rivier, geen gevel die in deze Atlas niet voorkomt in zijn achtereenvolgende gedaante, met zijn veranderingen, wijzigingen, verminkingen of herstellingen.

De Atlas Goetghebuer, bron en rijkdom van Gent, is een film die voor onze ogen drie eeuwen geschiedenis van de Gentse stede laat afrollen, in zwart-wit, in kleur, met of zonder personages, in klein of groot formaat, metiku-leus of grillig, spontaan of onbeholpen, maar steeds levendig en boeiend, een volledig tekenverhaal van al hetgeen onze voorouders hebben opgetrokken vernietigd of aangepast aan de smaak van hun tijd die niet immer de goede smaak was, doch die artistieke up en downbeweging hoort, zoals oorlog en vrede, armoede en welstand, tot de geschiedenis van een stad.

Pierre KLUYSKENS
